

Asia: VN/33945/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle lukiolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleisiä huomioita esitysluonnoksesta

Suomen Yrittäjät kiittää mahdollisuudesta lausua luonnokseen hallituksen esitykseksi eduskunnalle lukiolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Hallituksen esitys on kokonaisuutena perusteltu ja kannatettava. Kiinnitämme kuitenkin huomiota seuraaviin asioihin.

2. Oppimisen tukea ja erityisopetusta koskevat säädösehdotukset

Ehdotetut lukiolain muutokset vahvistavat lukiolaisten oikeutta oppimisen tukeen. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi opiskelijoiden oikeudesta saada tuki- ja erityisopetusta. Suomen Yrittäjät pitävät ehdotusta tarpeellisena, jotta oppimisen tuki jatkuu katkeamattomana varhaiskasvatuksesta ja peruskoulusta toiselle ja korkea-asteelle. Oleellista on tuen tarpeen varhainen toteaminen ja oikea-aikainen tuki, jotta jokainen pääsee vahvuksiensa mukaan etenemään koulupolulla niin pitkälle kuin intoa ja mahdollisuuksia riittää. Oikea-aikainen tuki vähentää osaltaan opintojen keskeytyksiä.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) arviointitulosten mukaan yleisimmät lukion opiskelijoiden tuen tarpeet johtuivat lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksista, tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen vaikeuksista sekä mielenterveyteen liittyvistä haasteista. Moni tarvitsee tukea myös puutteellisen opetuskielen, oppimistekniikoiden ja motivaation ylläpitämisen kanssa.

Karvin arvioinnin mukaan parhaiten toimii tukitoimien tarpeen arviointi sekä erityisjärjestelyjen hakeminen ylioppilaskirjoituksiin, mutta osa tukea tarvitsevista jää ilman tarvitsemaansa tukea lukiokoulutuksen aikana. Erityisopettajat arvioivat erityisopetukseen suunnatut resurssit yleensä ottaen kohtuullisen riittäviksi, mutta vaihtelu lukioiden välillä oli suurta. Suomen Yrittäjät kiinnittää huomiota koulujen välisiin eroihin. Heikosti suoriutuvien lukioiden tuen tasoa tulee pyrkiä nostamaan erojen vähentämiseksi.

Karvin mukaan erityisopettajat arvioivat, että parhaiten aika riitti ylioppilastutkintoon liittyviin tehtäviin, yhteistyöhön opinto-ohjaajan, huoltajien ja opiskelijahuoltoryhmien kanssa, mutta kokivat opiskelijaryhmien ohjaukseen, tukeen ja opetukseen sekä opiskelijoiden yksilölliseen tukeen käytettävissä olevat aikaresurssit riittämättömiksi. Kehittämiskohteena lukion erityisopettajat kaipasivat henkilöstölle yhteisiä toimintatapoja lukiossa toteutettavan erityisopetuksen ja muun tuen toteutumiseksi sekä tarkempia kansallista tukitoimien määrittelyä.

Suomen Yrittäjät painottaa, että edellä kuvatut Karvin arviointitulokset keväältä 2024 on syytä ottaa valmistelussa huomioon. Oppivelvollisuus uudistuksen jälkeen lukioon tulee aikaisempaa enemmän opiskelijoita, joilla ei ole riittäviä perustaitoja lukio-opinnoista itsenäisesti selviämiseen. Yrittäjiltä saadun palautteen mukaan nuoret eivät hallitse riittävällä tavalla työelämässä tarvittavia perustaitoja, kuten lukemista, laskemista ja ohjeiden noudattamista. Oppilaiden tulisi oppia perustaidot kunnolla ennen kuin he siirtyvät toiselle asteelle.

Erityisopetuksen ja tuen käytäntöjen tulee olla osa lukion tavallista arkea.

Maahanmuuttajataustaisille nuorille olisi syytä tarjota tukea kielitaidon vahvistamisessa myös lukiossa. Kun kynnys saada tukea on matala, opiskelija uskaltaa helpommin pyytää apua ja ottaa sitä vastaan. Tukea on syytä tarpeen mukaan tarjota opiskelijalle aktiivisesti. Jos tuen saaminen on kiinni opiskelijan omasta aktiivisuudesta hakea tukea, osa opiskelijoista jää tuen ulkopuolelle. Näiden opiskelijoiden kohdalla tuen tarve saattaa olla kaikkein suurin.

Esityksen mukaan tiedonsiirtoa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen välillä lisättäisiin niiden opiskelijoiden osalta, joilla on perusopetuksen päättyessä ollut voimassa oleva erityisen tuen päätös. Suomen Yrittäjät pitää tätä erittäin tarpeellisena ja kiinnittää huomiota siihen, että lukioissa opiskelee myös aikuisia, joiden kokemia oppimisen vaikeuksia ei ole tunnustettu eivätkä he ole saaneet niihin tukea.

Joka viidennellä suomalaisella arvioidaan olevan oppimisen vaikeuksia (lukivaikeus, matematiikan vaikeudet, hahmottamisen vaikeus, autismin kirjo, ADHD, kielelliset erityisvaikeudet), jotka vaikeuttavat heidän opintojaan ja työelämässä suoriutumistaan. Oppimisen vaikeudet ovat usein mielenterveys- ja päihdeongelmien ja työkyvyttömyyden taustalla. Jotta jokainen saadaan koulutuksen, ohjauksen ja kuntoutuksen kautta työelämään, tähän on syytä kiinnittää huomiota.

Suomen Yrittäjät kiinnittää huomiota opettajien osaamisen kehittämiseen erityispedagogiikassa sekä opiskelijoiden hyvinvoinnin vahvistamisessa. Opettajilla tulisi olla osaamista kohdata ja tukea nuorta sekä vahvistaa myönteistä vuorovaikutusta, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta osana omaa työtään. Jatkuvan oppimisen kautta on mahdollista kehittää työnkuvia ja vahvistaa aineenopettajan, ryhmäohjaajan, opinto-ohjaajan ja erityisopettajan yhteistyötä lukiossa.

3. Lukiokoulutuksen rahoitusperusteita koskevat säädösehdotukset

Lakimuutos ehdottaa lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistamista niin, että kattava lukioverkko säilyisi. Tavoitteena on turvata lukiokoulutuksen järjestäminen alueilla, joilla lasten ja nuorten määrä vähenee voimakkaasti.

Suomen Yrittäjät pitää alueiden elinvoiman kannalta tärkeänä, että Suomessa säilyy riittävä kouluverkko myös lukiokoulutuksen osalta. Kouluverkon tulee olla tarkoituksenmukainen nuorten määrä, oppimistulokset ja julkisen sektorin kantokyky huomioiden.

Lukioverkon kattavuus vaikuttaa myös perusopetuksen laatuun erityisesti harvaan asutulla seudulla, jossa opettajat ovat usein peruskoulun ja lukion yhteisiä. Yhdistelmävirat takaavat aineenopettajille riittävän määrän opetustunteja. Ilman tätä harvaan asutulle seudulle ei osaajapulan vuoksi saada muodollisesti päteviä opettajia.

Rahoitusjärjestelmän uudistamisen tavoitteena on, että lukiokoulutuksen rahoitus vastaisi paremmin lukiokoulutuksen järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia. Lukion rahoitukseen sisältyvää pienten lukioiden korotusta uudistettaisiin tukemaan koulutuksen saavutettavuutta ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumista. Samalla edistetään rahoitusvastuun tasapuolista jakautumista kuntien kesken kotikunnittain. Suomen Yrittäjät pitävät ehdotuksia perusteltuina.

4. Englanninkielistä lukiokoulutusta, opiskelijavalintaa ja ylioppilastutkintoa koskevat säädösehdotukset

Esityksen mukaan ylioppilastutkintoa uudistetaan mahdollistamalla englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittaminen tiukasti rajatuin kriteerein. Suomen Yrittäjät pitää osaajapulan vuoksi tärkeänä, että Suomen houkuttelevuutta vahvistetaan kansainvälisten toimijoiden ja paluumuuttajien keskuudessa. Suomeen tarvitaan työ- ja opiskeluperäistä maahanmuuttoa, joihin liittyvä kotouttaminen tulee toteuttaa huolellisesti.

Euroopan komission ennusteen mukaan mantereen työikäisen väestön määrä vähenee seitsemällä miljoonalla vuoteen 2030 mennessä. Osaajapula haastaa koko Euroopan talousalueen ja johtaa jäsenmaiden väliseen tiukentuvaan työvoimakilpailuun. Väestön ikääntyminen ja syntyvyyden romahtaminen pahentavat tilannetta. Yrittäjägallupin (04/2024) mukaan osaajapula on suomalaisten pk-yritysten kasvun merkittävä este myös nykyisessä taantumassa.

Päästäkseen pois velkaantumisen kierteestä Suomi ja koko Eurooppa tarvitsevat vahvaa kasvua ja elinvoimaa. Suurin kasvupotentiaali on pienissä yrityksissä. Osaavan työvoiman avulla ne voivat kasvaa ja tuoda kukoistusta koko Eurooppaan.

Suomen Yrittäjien mielestä mahdollisuus suorittaa ylioppilastutkinto englannin kielellä tukee perheiden työperäistä maahanmuuttoa. Perheiden mukana Suomeen muuttavat tai palaavat lapset ovat eri-ikäisiä, ja he ovat voineet suorittaa aiemmat opintonsa äidinkielellään, englannin kielellä tai jollakin muulla kielellä. Näillä lapsilla ja nuorilla on rajoittuneet mahdollisuudet suoriutua suomen-

tai ruotsinkielisistä lukio-opinnoista ja ylioppilastutkinnosta kielitaidon puutteista johtuen. Lakimuutos tuo tähän haasteeseen ratkaisun.

5. Taito- ja taideaineiden ylioppilaskoetta koskevat säädösehdotukset

Lakiesitys mahdollistaisi pakollisen ylioppilastutkintokokeen korvaamisen taito- ja taideaineen kokeella. Koska ylioppilastutkinnossa opiskelija osoittaa omaksuneensa lukiokoulutuksen opetussuunnitelman mukaiset tiedot ja taidot, ylioppilastutkinnon kokeen korvaava lukiodiplomi olisi mahdollista suorittaa nuorille tarkoitettuun lukiokoulutuksen oppimäärään sisältyvissä pakollisissa taito- ja taideaineissa; musiikissa, kuvataiteessa ja liikunnassa.

Suomen Yrittäjät kannattaa esitystä ja sen rajausta perusteltuna, mutta painottaa muiden lukiodiplomien kehittämisen tärkeyttä. Suomen Yrittäjät esittää lisäksi yrittäjyyden lukiodiplomin kehittämistä ja valmistelua osana lukiolain muutosta ja lukiodiplomien kehittämistyötä. Yrittäjyyden lukiodiplomi voi sisältyä valinnaisiin opintoihin paikallisessa opetussuunnitelmassa päätetyllä tavalla.

Lukiodiplomit ovat joustava tapa osoittaa osaamista ja harrastuneisuutta lukiossa. Ne mahdollistavat ilmiöoppimisen ja oppiaineiden rajat ylittävän oppimisen rakentamisen ja työskentelyn. Kun lukiodiplomeille laaditaan valtakunnalliset kriteerit, ne eivät saa liikaa rajoittaa paikallisten opetussuunnitelmien laatimista, jossa paikallinen toimintaympäristö ja yritysyritys otetaan huomioon.

Lukiodiplomeja on mahdollista suorittaa tällä hetkellä kotitaloudessa, kuvataiteessa, käsityössä, liikunnassa, mediassa, musiikissa, tanssissa ja teatterissa. Lukiodiplomin laajuus on kaksi opintopistettä. Yrittäjyyteen liittyviä epävirallisia lukiodiplomeja suoritetaan vuosittain satoja eri puolilla Suomea. Näille diplomeille on tarpeen luoda valtakunnalliset kriteerit.

Perusteluja yrittäjyyden lukiodiplomin kehittämiseksi

Yrittäjyyden lukiodiplomille on selkeä tarve, kun yrittäjyyden ja työelämän muutokset haastavat koulujärjestelmäämme ja osaajapula vaivaa koko Eurooppaa. Tulevaisuudessa jokainen tarvitsee entistä enemmän yrittäjämäisiä taitoja ja valmiuksia, joiden oppimiseksi tarvitaan yrittäjyyskasvatusta koko koulupolun varrelle, varhaiskasvatuksesta yliopistoon. Yrittäjämäiset valmiudet ovat tulevaisuuden perustaitoja.

Suomi on pienten yritysten maa, jossa on 440 000 toimivaa yritystä. Niistä 96 prosentissa on alle kymmenen työntekijää. Vain 0,2 % suomalaisista yrityksistä on yli 500 työntekijän suuryrityksiä. Yksin ja verkostossa yrittäminen sekä maahanmuuttaneiden yrittäjien määrä kasvaa. Peräti 70 %

suomalaisista yrittäjistä on yksinyrittäjiä. Se on huomattavasti enemmän kuin muissa pohjoismaissa. Yrittäjyyskasvatusta ja -koulutusta tarvitaan kaikille kouluasteille.

Samaan aikaan yrittäjät ikääntyvät, eikä kaikilla ei ole jatkajia. Olemme tämän vuoksi vaarassa menettää toimivia yrityksiä ja työpaikkoja. Huolestuttava kehitystrendi on työnantajayrittäjien koon pieneneminen, mikä hidastaa uusien työpaikkojen syntymistä ja talouden kasvua. Kansainvälisyys ja ympäristökysymykset korostuvat kaikenkokoisissa yrityksissä. Jatkuva osaamisen kehittäminen tulee olemaan ratkaisevaa yritysten menestymisen kannalta. Tarvitaan myös yrittäjyyskasvatuksen ja ympäristökasvatuksen tiivistä yhteistyötä.

Suomen koulujärjestelmän tulee vastata työelämän nopeaan muutokseen. Tulevaisuudessa yhä useampi työskentelee yrittäjämäisesti yhdistäen palkkatyön, yrittämisen ja jatkuvan oppimisen. Yrittäjän ja palkansaajan raja hämärtyy. Moni toimii yrittäjänä ainakin osan elämästään. Osa tekee töitä monipaikkaisesti ja vaihtaa ammattiaan työuransa aikana. Moni haluaa tehdä arvojensa mukaista, merkityksellistä työtä.

Tulevaisuuden työelämää varten tarvitaan hyvät perustiedot ja taidot, lukion tuomaa laajaa yleissivistystä sekä laaja-alaisten taitojen osaamista. Tarvitaan halua ja taitoa oppia koko ajan uutta osana työn tekemistä sekä resilienssiä, valmiutta sietää epävarmuutta ja muutoksia.

Suomen Yrittäjien mukaan Suomeen tarvitaan uutta yrittäjyyttä, osaavia työntekijöitä, yrittäjien jatkuvaa oppimista ja yritystoiminnan uudistamista, kehittämistä ja innovoimista. Työelämägallupin (09/2023) mukaan yli joka viidennes suomalainen oli pohtinut yrittäjäksi lähtemistä viimeisen vuoden sisällä. Noin kolmasosalla oli ollut viimeisen vuoden aikana yritysidea. Tarvitaan kattavaa yrittäjyyskasvatusta ja -koulutusta, jotta ajatukset ja ideat muuttuvat teoiksi. Yrittäjyyteen ja yrittäjämäisyyteen voi oppia.

Tutkimusten mukaan nuorten yrittäjyysinto on kasvanut vahvasti viime vuosikymmeninä. Nuorten tulevaisuusraportin (NYT, 2024) mukaan 45 % yläkoulun ja toisen asteen oppilaista voisi toimia tulevaisuudessa yrittäjinä. Viime vuonna vastaava luku oli 40 %. Lukiolaisista 83 % koki yritysten yhteiskunnallisen merkityksen tärkeäksi, kun vastaava luku oli vuosi sitten 69 %.

Taloustutkimuksen tekemän kyselyn mukaan yrittäjyys houkuttelee erilaisista taustoista olevia nuoria. Vanhempien koulutustaustalla ei ole merkittävää yhteyttä vastauksiin. Yrittäjyydestä kiinnostuneita nuoria yhdistää optimistinen asenne sekä yrittäjämäiset työelämäarvot, kuten mahdollisuus tehdä päätöksiä ja johtaa, tehdä töitä itsenäisesti ja joustavasti sekä mahdollisuus oppia jatkuvasti uutta.

Raportin mukaan sukupuolten väliset erot näkyvät selvästi nuorten yrittäjyysorientaatioissa. Pojista 57 % ajatteli voivansa toimia myöhemmin yrittäjinä, tytöistä 35 % ajatteli tällä tavalla, muu sukupuoli -kategoriassa 38 %.

Nuorten suhtautuminen työelämään on tutkimusten mukaan muuttunut viime vuosien aikana. Tulevaisuusraportin mukaan nuorten keskuudessa koetaan enemmän huolta tulevasta työelämästä kuin ennen pandemia-aikaa. Keväällä 2024 vain 53 % nuorista kertoi odottavansa innolla työelämää, kun vuonna 2018 näin koki 82 % vastaajista. Yläkoulun ja toisen asteen opiskelijoista 37 % pelkäsi

työelämä olevan liian raskasta. Myös aiempaa harvempi uskoo löytävänsä oman paikkansa työelämässä (2024: 69%, 2018: 88%).

Sen sijaan nuorten kokemus omien työelämävalmiuksien riittävydestä on vahvistunut. Näin ajatteli vuonna 2020 52 % nuorista, vuonna 2023 heitä oli 62 % ja vuonna 2024 66 %. Työelämää koskeviin huoliin vaikuttavat raportin mukaan vanhempien kautta syntynyt mielikuva työstä sekä työstä käytävä julkinen keskustelu. Jos nuori kokee vanhempien pitävän työstään, tällä on merkittävä positiivinen yhteys positiiviseen työelämäorientaatioon.

Nuorten työelämäorientaatiossa näkyy yhteiskunnallinen eriytyminen. Positiivisen työelämäorientaation omaavat nuoret uskoivat omiin mahdollisuuksiinsa ja valmiuksiinsa pärjätä työelämässä. Myönteinen suuntautuminen oli selvästi yhteydessä kesätöihin hakeutumiseen ja parempiin kesätyökokemuksiin.

Heikomman työelämäorientaation omaavien nuorten kohdalla korostuivat työelämän uhkakuvat ja matalampi usko omiin mahdollisuuksiin. Heistä pienempi osa oli hakeutumassa kesätöihin ja myös kesätyökokemukset olivat kielteisempiä.

Tulevaisuusraportin mukaan työelämäorientaation ja osallisuuden välillä on selkeä yhteys. THL:n osallisuusindikaattori osoittaa, että erittäin hyvän osallisuuden pariin kuuluvista nuorista 81 % kuuluu positiivisen työelämäorientaation piiriin. Erittäin heikko osallisuus oli yhteydessä heikompaan työelämäorientaatioon. Raportin mukaan nuorten osallisuuden kokemus on hieman laskussa. Yhteenkuuluvuuden tunne suomalaisen yhteiskuntaan ja koulun yhteisöön ovat laskeneet.

Raportin mukaan nuorten mielestä tärkeimpiä työelämäarvoja ovat kohtuulliset työajat sekä turvallinen ympäristö, hyvät työkaverit ja johtajat, hyvä palkkaus sekä mahdollisuus hyödyntää omaa osaamistaan. Vuodesta 2022 vuoteen 2024 yksilökeskeisempien työelämäarvojen merkitys on kasvanut ja vastuullisuuteen ja työelämän laatuun liittyvien arvojen merkitys on laskenut. Yleinen arvojen eriytyminen eri sukupuolten välillä heijastuu myös nuorten työelämäarvoihin.

Yrittäjyyskasvatuksen keinoin voidaan parantaa nuorten suhtautumista työelämään ja tulevaisuuteen. Yrittäjyyskasvatus on tulevaisuuden tekemistä yhdessä.

Nuorten tulevaisuusraportin (2023) mukaan 80 % nuorista haluaa tehdä omien arvojensa mukaista työtä. Yrittäjyys on mahdollisuuksien havainnointia ja niihin tarttumista sekä kykyä muuttaa ideat sellaiseksi toiminnaksi, joka voi tuottaa taloudellista, kulttuurista, sosiaalista ja yhteiskunnallista arvoa. Sisäinen yrittäjyys palvelee ulkoista yrittäjyyttä. Yrittäjämäiset valmiudet ovat tulevaisuuden perustaitoja, joita on syytä oppia myös yleissivistävässä lukiossa.

Yrittäjyyden lukiodiplomi vahvistaisi lukiolaisten yrittäjyysvalmiuksia ja auttaisi kehittämään yrittäjämäisten asennetta ja työelämävalmiuksia. Opiskelijat oppivat taitoja, jotka ovat hyödyllisiä niin yrittäjänä kuin työntekijänä.

Lukiodiplomi tuo lukioon yhdessä tekemistä, yhteisöllisyyttä, käytännön kautta oppimista, omien taitojen ja vahvuuksien löytämistä, rohkeutta, innostusta, uusia mahdollisuuksia, vastapainoa teoreettisille opinnoille sekä itsetuntemusta. Se palvelisi suoraan lukion opetussuunnitelman mukaista laaja-alaista sivistystä ja osaamista sekä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opiskelua lukiossa.

Lukiodiplomi tukee myös opiskelijan uravalintaa ja täydentää lukion päättötodistuksen ja ylioppilastutkintotodistuksen osoittamaa osaamista. Yrittäjyysopinnot innostavat tutkimaan yrittäjyyttä yhtenä uravaihtoehtona ja tarjoavat mahdollisuuden oman osaamisen hyödyntämiseen. Yrittäjyys antaa mahdollisuuden monipuolisiin tehtäviin ja itsensä toteuttamiseen.

6. Tilauskoulutusta koskevat säädösehdotukset

Suomen Yrittäjät pitää tarpeellisena selkeyttää tilauskoulutukseen liittyvää ohjeistusta, jotta varmistetaan, että tilauskoulutukseen osallistuvat ja koulutuksia järjestävät toimijat ovat tietoisia oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan.

Samaan aikaan on syytä todeta, että Suomeen tarvitaan väestökehityksen ja osaajapulan vuoksi opiskelijaperäistä maahanmuuttoa ja siihen liittyvää kotouttamista. Yritysyhteistyö on yksi mahdollinen keino ratkaista asiaa. Sitä ei voi jättää pelkästään julkisen sektorin harteille. Tarvitaan yritysten ja viranomaisten kiinteää yhteistyötä.

7. Muut kommentit

-

Kinnunen Mikko
Suomen Yrittäjät